

De Maartenskerk

Oudste Kerk van Texel

Levende Historie

De naam van het Texelse dorp Oosterend heeft niet meer de betekenis die het vroeger had: Ooster einde. Wel ligt het dorp, ondanks de vormveranderingen die het eiland in de loop van de tijd heeft ondergaan nog steeds aan de oostelijke zijde, aan de Waddenkant.

Sinds echter twee eilanden door een zandrug werden verbonden (1629 - 1639) en de polders Eierland en het Noorden werden drooggelegd, is Oosterend niet meer het einde van het Texelse land.

Rustpunt

Oosterend is een uniek dorp dat zijn historische karakter op bewonderenswaardige wijze heeft weten vast te houden. Door het 'beschermde dorpsgezicht' is de oude kern in tact gebleven en wandelend door de smalle straatjes met de zo kenmerkende, groen geschilderde houten geveltjes, waant men zich op een stille dag even terug in de tijd. Het oudste gedeelte is het gedeelte rond de Maartenskerk. De stille zerken op de rond de kerk gelegen begraafplaats vertellen het verhaal van vele geslachten Oosterenders, die hier hun laatste rustplaats vonden. Van de zeven dorpen die het eiland telt, is Oosterend het meest rustige. Vanouds stond

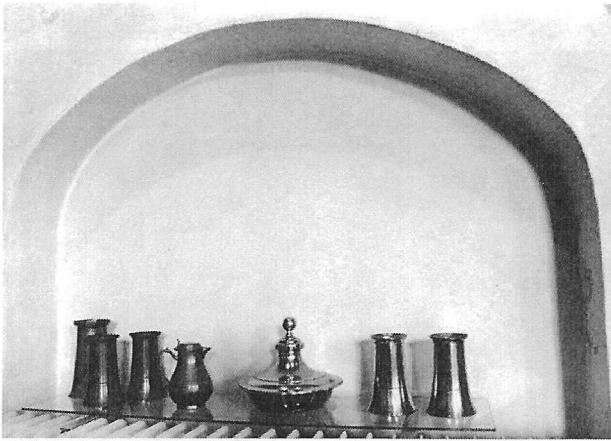
het dorp bekend als vissersdorp, daar de meeste schippers en opvarenden van de in Oudeschild gelegen vissersvloot hun thuishaven hadden in Oosterend. Bijzonder in het dorp is de onderlinge betrokkenheid van de dorpelingen en de interesse in elkaars wel en wee. Oosterend is het meest kerkelijke dorp van het eiland.

Negen eeuwen kerk

Oosterend biedt de toeristen een wandeling door het verleden en presenteert hen negen eeuwen kerkhistorie, opgetekend in de massieve stenen muren van de oudste Texelse kerk.

De bouw van de kerk in Oosterend, destijds gewijd aan de heilige Maarten, werd in het begin van de 11^e eeuw voltooid. De Hervormde gemeente van Oosterend is door 'uitvoering van het Plan der Schikkingen der Bataafse Republiek' omstreeks 1800 eigenaar van deze kerk is geworden.

Het oudste gedeelte, tussen toren en dwarsschip, dateert nog uit het eerste deel van de elfde eeuw en is opgetrokken uit tufsteen, zoals ook de oude kerken van Den Burg en Den Hoorn. Het is versterkt met rolstenen, hier in het Riss-glaciale tijdperk door de uit het noorden komende ijsskap gebracht. Het rondboogvenster in de noordelijke tufstenen muur is nog zoals het door de bouwers is aangebracht.

Het avondmaalstel in het Noormannenpoortje

Tijdens de beeldenstorm (1571) is het houten beeld van Sint Maarten ruw uit de kerk verwijderd en in één van de tuinen rond het kerkplein verbrand. Een legende vertelt dat daags erop een onbekende ruiter, gezeten op een groot wit paard, in het dorp verscheen. Hij reed een paar rondes om de kerk en verdween op even raadselachtige wijze als hij was gekomen. Was het Sint Maarten?

Veranderingen

In de loop van de tijd is er heel wat aan de kerk veranderd. Er is niet alleen gerestaureerd, maar ook bijgebouwd. In de vijftiende eeuw verrees de toren. De constructie wijst op een bouw in verschillende fasen. Leuk om te weten is dat het gewicht van de toren wordt geschat op ongeveer 1.350.000 kg, dat is het gewicht van 16.000 volwassen mensen. Bij een grote restauratie in 1700 werd de spits verwijderd en vervangen door een dakje. Ook de kerk zelf onderging in de loop van de tijd belangrijke veranderingen. Zo werd in de vijftiende eeuw het koor uitgebreid, waarbij de oude muren geheel werden gesloopt en nieuwe werden opgetrokken, met baksteen als materiaal. Daarna werd de gehele kerk vergroot door de bouw van de beide dwarsbeuken.

Geldgebrek

Ongeveer twee eeuwen later was de kerk in ernstige mate in verval geraakt. Bovendien had het gebouw in de tachtigjarige oorlog schade opgelopen. Restauratie was dringend nodig om te voorkomen dat het gehele gebouw verloren zou gaan. Er was echter geen geld beschikbaar om het herstel te financieren. Hoe het gebeurd is is niet bekend, maar op een gegeven moment ontbraken zes armen aan de kroonluchter in de kerk. Zij werden door een beurtschipper op het Waterlooplein in Amsterdam verkocht. Ook op andere wijzen werd geprobeerd aan geld te komen. De plaatselijke overheid wendde zich, met

succes, tot de Staten van Holland, met het verzoek om subsidie. Deze verleenden een zes jaar geldig octrooi 'om ses stuivers te heffen op elke tonne swaar bier, dewelke bij de tappers en herbergiers op den eilanden ingeleid sullen worden'. De toezegging betekende, dat de kerk onderhanden genomen kon worden. Er werd een schot aangebracht, waardoor het westelijk gedeelte van de rest van het gebouw werd gescheiden en het interieur de huidige kruisvorm kreeg. Bovendien werd de kap vernieuwd en kwam bij deze restauratie ook het houten tongewelf tot stand.

In het jaar 1724 werd de oostelijke muur van het koor afgebroken en vervangen door een rechte muur. Het jaartal van de bouw is te zien in de muurankers boven de kerkingang. Tegen deze muur werd aan de binnenzijde een portaal gemaakt en daarboven een vertrek. Ruim tachtig jaar later werden grote ramen aangebracht in de zuidmuur van de kerkenkamer in

het schip.

Laatste restauratie

Van 1967 tot 1971 werd gewerkt aan een restauratie van de kerk waarbij veel veranderingen uit eerdere verbouwingen weer werden teruggebracht naar het uiterlijk dat het gebouw in de 17e eeuw moet hebben gehad. De toren, eigendom van de Gemeente Texel, werd in 2003 grondig onderhanden genomen. Bij de renovering vond men 143 muurankers, waarvan 27 hoekankers. De zeshonderd kilo zware luidklok kreeg een nieuwe houten klokkenstoel. De klok is in 1598 gegoten door Hendrik Wegewart uit Kampen en was bestemd voor de toren van 'Lutkekebroek'. Hoe deze klok in Oosterend is terechtgekomen is een raadsel waarop het verleden tot op heden geen antwoord heeft gegeven.

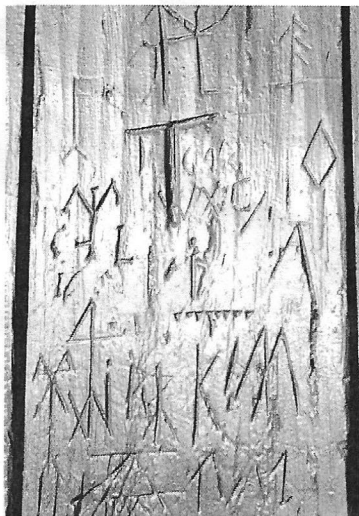
Bijzonderheden

Het éénklaviers pijporgel, dat werd geplaatst in 1905, is samengesteld uit verschillende pijpen, afkomstig uit allerlei slooorgels. Bij de restauratie werden een paar 18e eeuwse pijpen in deze bijeengeraapte samenstelling ontdekt. Deze gelukkige ontdekking

stond borg voor voldoende subsidie om het instrument zoveel mogelijk te herstellen.

In vorige eeuwen is op Texel veel gebruik gemaakt van op runen gebaseerde familiewapens, ook wel huistekens genoemd. Deze tekens zijn te vinden op talrijke grafstenen,

soms naast of verwerkt in de tekst. In de Oosterender kerk is een houten schot, waarin in de 17e eeuw een aantal van deze huistekens zijn ingekerfd.

Er wordt wel eens verteld, dat mensen die om de een of andere reden moesten wachten, uit

verveling hun huisteken in het hout hebben gesneden. Het is echter veel aannemelijker dat degenen die recht hadden op gebruik van de gemeenschapsgronden buiten het dorp, hier als het ware hun handtekening hebben geplaatst.

In de mozaïek van grafzerken, waaruit de vloer van de kerk is samengesteld, is een witte marmeren steen te vinden met het opschrift:

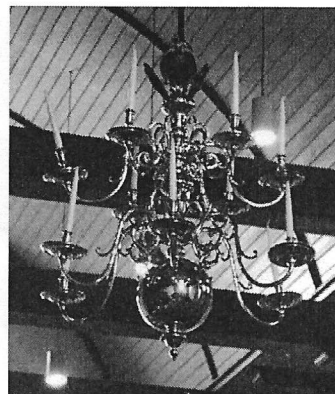
DEVROUWVANDE
COLL.TSNIPANTJE
IBOON INDENHEER
GERUSTDENLAATSTE
OCTOB 1757 OUT 33 I.
7 MAAND 6 DAGEN
BENEVENSHAARSOON
INHAARARMEDIE
SOOVEELDAGENG
LEEFTHEEFTALSDE
EERSTELETTERVAN
SINNAAMBETEKENT
NUWEETGYWIEDATIKBEN
IKKANUOVOORBYGANGERS
INHETDONKERNIETKENNEN
KENTUSELVENVAARWEL

De tekst lijkt moeilijk te ontcijferen. Het wordt echter gemakkelijker, als men weet dat daar begraven is de vrouw van T. Snip, Antje I. Boon, overleden de laatste dag van oktober 1757, oud 33 jaar, 7 maanden en 6 dagen, alsmede haar zoon, die zoveel dagen heeft geleefd als de eerste letter van zijn naam betekent. (De zoon

heette, als zijn vader, Snip en de s is de 19e letter van het alfabet). Vanaf 1846 wordt in het kerkgebouw niet meer begraven.

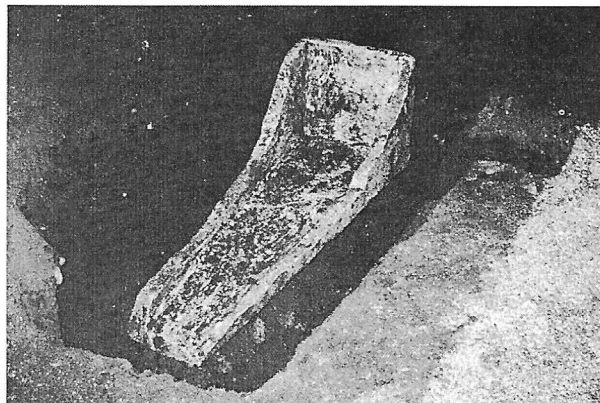
De koperen kroon hangt in de kerk vanaf 1683 en werd geschonken door Michiel Jansz., die later met zijn vrouw Neeltje Jacobs precies onder de kroon werd begraven. De kroon, die zoals eerder vermeld een paar armen kwijtraakte om de geldnood van de kerk te lenigen, is in 1952 voor de somma van honderdvijfenvierentwintig gulden door kopergieterij Brink en Van Keulen uit Haarlem in zijn oorspronkelijke staat hersteld.

Het doopvont is, anders dan het uiterlijk doet vermoeden, uit 1971. Het kerkbestuur liet het maken na ontvangst van een legaat van de Oosterendse Tetje Doorn-van der Vis. Op de buitenkant zijn taferelen te zien van de wonderbare visvangst.

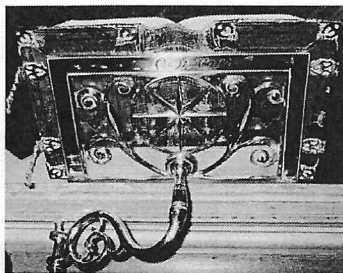
Tijdens de restauratie van 1967 -1971 werd binnen de fundering van het oudste gedeelte van de kerk een **sarcofaag** gevonden. Deze sarcofaag dateert uit de 2e helft van de 7e of de 8e eeuw. De steen is waarschijnlijk oölitische vacuolaar kalksteen (in het Frans: calcaire oölitique vacuolaire) uit de streek van Saonnière-en-Perthois in het departement van de Maas in Frankrijk(ongeveer 70 km ten zuiden van Verdun). De actuele naam van deze steen is "Pierre de Savonnières" ("Steen van Savonnières"). Het werktuig dat is gebruikt om de sarcofaag te bewerken is een "polka". Dit is een soort houweel met 2 verschillende tegenovergestelde snijvlakken. De snijvlakken van de polka zijn in dit geval $\pm 4,5$ cm breed.

Bijzonder aan de sarcofaag is dat deze een inscriptie heeft. De inscriptie luidt: "Bavom me fecit", (Bavom heeft me gemaakt) maar de naam "Bavom" is nog niet met zekerheid ontcijferd.

Het koperwerk van de lezeaar op de kansel werd in 1686 gegoten door C. Verrühert. De koperen boog van het doophek is van hetzelfde jaar.

De pilaren waarop het orgel rust zijn gemaakt van gemarmerd eikenhout. Vermoedelijk om de belasting die in de Franse tijd door Napoleon op het kostbare eikenhout werd geheven te ontduiken.

Vanaf 28 juni 2009 hangt er in de Maartenskerk een blazer, vervaardigd door Jan Drijver uit Hoorn.

De **blazer** is een Fries platboomd vissersvaartuig, oorspronkelijk gebruikt voor de visserij op het noordelijk deel van de Zuiderzee en rond de Waddeneilanden. Een zwaar gebouwd, stoer schip met een brede kop, matige zeeg en vrij hoog achterschip. Vóór de mast is het schip overdekt, erachter geheel open. Afhankelijk van het soort visserij werd de afmeting bepaald. De Noordzeevissers hadden een groot formaat blazer nodig om langer op zee te kunnen blijven. Waddenvissers bleven dicht onder de kust en visten met kleine blazers.

Dit type vaartuig is van ongeveer 1850 – 1950 in gebruik geweest. Rond 1920 werden motoren in deze zeilvissersvaartuigen geplaatst. Oosterenders gingen als eersten met de blazers de Noordzee op. Het vissen was in die tijd een riskant beroep. Verstoken van weerberichten en nautische apparatuur deden zich menigmaal ongelukken voor met rampzalige afloop. Op 3 maart 1896 werd de Texelse visserij getroffen

door de grootste ramp uit haar geschiedenis. Drie blazers vergingen in een zware storm, waarbij negen vissers omkwamen. Omstreeks 1900 kwamen in een periode van vijf jaar 25 vissers door verdrinking om het leven. Destijds namen 170 blazers deel aan de Texelse visserij.

Vanaf het moment dat Hervormd en Gereformeerd op 24 februari 2002 samen gingen kerken in de Maartenskerk, hebben enkele voorwerpen uit de Gereformeerde kerk ook hier een plek gekregen, zoals het kruis en het avondmaalsstel.

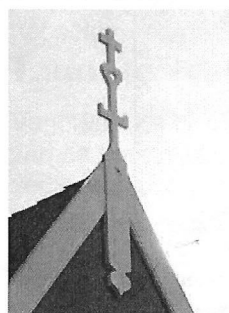
In februari 2002 werd afscheid genomen van de Gereformeerde kerk en het kerkelijk Centrum aan de Peperstraat en in mei 2005 ook van het Jeugdhuis (voorheen het Gebouw van Christelijke belangen) aan de Oranjestraat.

Het nieuwe kerkelijk Centrum aan de Oesterstraat werd diezelfde maand geopend. In de bestrating voor

'De Parel' is een oesterschelp met een parel te zien.

In de makelaar staat stilistisch een kruis, een hart en een anker afgebeeld. Op de voorkant is een schip en een haan te zien, symbolen die op de daken staan van respectievelijk de Gereformeerde en Hervormde kerk. Het takje in de top is het

logo van de Waddengemeente en symboliseert het geloof en de hoop, de 3 bladeren de 3 dorpen (Oosterend, Oudeschild en De Cocksdorp) waaruit de Waddengemeente bestaat.

© 2013

